

באין חזון יפרע עם

המנהיג כמעשה אמנות

אריה ספר

אריה ספר
הוא דוקטורנט
במחשבת ישראל
באוניברסיטה
העברית ולשעבר
חוקר במכון
לאתיקה, יהדות
ומדינה ע"ש שוורץ
בבית מורשה.
כותב על הגותם
של הרמב"ם וליאו
שטראוס

יחזקאל דרור

איגרת למנהיג יהודי-ציוני ישראלי

המועצה הציונית בישראל והוצאת כרמל, ירושלים
2005, 230 עמ'

באיגרת למנהיג יהודי-ציוני ישראלי (להלן, איגרת) קורא פרופ' יחזקאל דרור למנהיגים בכוח ובפועל לאמץ מנהיגות יהודית-ציונית בתור ייעוד.

קריאתו של דרור היא תגובה למשבר הכפול שלדידו פוקד את ישראל. מחד גיסא האופי היהודי-ציוני של המדינה מאוים על-ידי פוסט-ציונות, ומאידך גיסא ניהול המדינה סובל מחוסר חשיבה אסטרטגית, מתהליכי קבלת החלטות בעייתיים, ובמקרה הטוב ממנהיגות בינונית. דרור מאמין של"מנהיג מעולה" יש היכולת "להבין

את המציאות לעומק כדי לשגשג בה!¹ וגם "לארוג את העתיד"². על מנת להתמודד עם אתגריה, הוא מסביר, מוכרחת ישראל לטפח מנהיגים אורגני-עיתיד מעולים כאלה.

הספר מחולק להקדמה ולשמונה-עשר פרקים, ובמובלע לשישה חלקים. בחלק הראשון (הקדמה – פרק ד) דן דרור בהכרחיותה, בערכיותה וביעדיה של מנהיגות מעולה; החלק השני (פרקים ה-ז) עוסק בהיבטים הערכיים של מנהיגות יהודית-ציונית; בחלק השלישי (פרקים ח-יא) דרור מטפל בהיבטים הקוגניטיביים של מנהיגות יהודית-ציונית; בחלק הרביעי (פרקים יב-טז) הוא מנתח את התפקידים השונים של מנהיגים (המנהיג כמהמר, כאסטרטג, כיוצר וכצובר עוצמה) ואת תפקידיהם של יועצים ועוזרים בשיפור מנהיגות; החלק החמישי (פרק יז) דן במהות הפנימית של המנהיג; ובחלק השישי (פרק יח) מוצעת שורה של המלצות בעבור "צוער-מנהיגות".

מבחינת ענייניו המרכזיים ספרו של פרופ' דרור אינו ייחודי. רבות נכתב נגד הפוסט-ציונות (אם כי בעד מדינת-לאום יהודית נכתב פחות), ולכאורה הספר איגרת הוא עוד קול בשאון מלחמת התרבות הישראלית. ובכל זאת, הדגשת חשיבותם של מנהיגות ושלטון והניסיון לעצב במודע ובשיטתיות מנהיגות יהודית-ציונית הם בבחינת גישה חדשנית. נוסף על כך, היקף ידיעותיו ורוחו העצמאית של דרור מאפשרים לו להציע כמה המלצות מדיניות לא-שגרתיות לתחית הרוח היהודית-הציונית, כמו למשל כתיבת אוטופיות, סוגה ספרותית שהיה לה תפקיד חשוב בתנועה הציונית לפני קום המדינה (ע"ע אלטנוילנד של הרצל).³

בהקשר התרבות הפוליטית הישראלית, הספר איגרת מצטרף לשורה הולכת וגדלה של קולות ביקורתיים. בספרו אדם בצל מבקר בחריפות ראש המוסד לשעבר אפרים הלוי את התרבות הפוליטית בישראל מנקודת המבט של קהיליית המודיעין. הלוי טוען בין השאר ש"חידק עשיית ההיסטוריה" דוחק הצדה לעתים תכופות מדיי חשיבה אסטרטגית מסודרת.⁴ הרמטכ"ל לשעבר משה (בוגי) יעלון מתח ביקורת על התרבות הפוליטית הישראלית מנקודת ראות צבאית, בטענה שתהליך קבלת ההחלטות בתקופה שקדמה להתנתקות הושפעה מאופורטוניזם פוליטי ומ"ספינולוגים".⁵ גם גיורא איילנד, לאחר שפרש מתפקידו כראש המועצה לביטחון לאומי, השמיע דברי ביקורת על העדר תהליך קבלת החלטות ראוי בתקופה שקדמה להתנתקות: "לא עושים שום דבר מבלי להסתכל שני צעדים קדימה. ופה לא הייתה הסתכלות קדימה".⁶ ביקורת זו עשויה להיות תקפה במידה מסוימת גם בנוגע לאירועי הלחימה עם חיזבאללה, בקיץ תשס"ו.

- 1 איגרת, פרק ח.
- 2 שם, וכן פרק ד. הביטוי 'אריגת העתיד' נלקח מהמדינאי של אפלטון, שבו, לפי קריאתו של דרור, פיתח אפלטון חזון הפוליטקאי המקצועי המסוגל "לארוג את העתיד מהקווים הסותרים של בני אדם, אינטרסיהם, וקבוצותיהם". ראו Yehezkel Dror, *The Capacity to Govern*, London 2001, p. 7.
- 3 איגרת, עמ' 158-159.
- 4 אפרים הלוי, אדם בצל, תל-אביב תשס"ו, עמ' 50.
- 5 'ההתנתקות מן האמת ומן המציאות', מעריב, 24.2.2006; מוסף הארץ, 7.7.2006.
- 6 ריאיון עם ארי שביט, הארץ, 4.6.2006.

דרור מסכים עם הכיוון הכללי של ביקורות אלו: "בכל הנוגע לחשיבה אסטרטגית מקצועית כבסיס להכרעות מעצבות-עתיד, הממשל הישראלי הוא תת-מפותח ובחלקיו גם פרימיטיבי".⁷ תרומתו הייחודית של דרור לשיח על חשיבה אסטרטגית נמצאת ברוחב הפרספקטיבה שלו. הלוי, יעלון ואיילנד מתמקדים מתוקף תפקידם בעיקר בטווח הקצר – מתהליך אוסלו ועד לשאלות על אודות התנתקות אפשרית מיהודה ושומרון.⁸ ראייתו של פרופ' דרור רחבה יותר, והוא מזהה את תחילת התדרדרות התרבות הפוליטית הישראלית בתקופה שלאחר מלחמת ששת הימים. דרור טוען לדוגמה שראש הממשלה גולדה מאיר לא הצליחה להתמודד באופן מספק עם מצב האי-ודאות ששרר בתקופה שקדמה למלחמת יום הכיפורים; במקום להיערך לשתי האפשרויות שהעלו אמ"ן והמוסד, היא קיבלה את דעת אמ"ן שישראל לא תותקף בעתיד הקרוב, ואילו את הדעה המנוגדת של המוסד היא דחתה.⁹ דוגמה נוספת: לאחר 1967, עם היווצרות הבעיה הדמוגרפית, היה על ישראל אז, כך טוען דרור, או לאכלס את השטחים או לא לאכלסם כלל ולאפשר שימוש עתידי בהם במשא ומתן לשלום.¹⁰ ואולם אף אסטרטגיה אחת מן האסטרטגיות ההגיוניות לא אומצה, והסבך הנוכחי ידוע.

עם זאת טעות היא לראות את הספר הזה כמסתייך לז'אנר המוכר מהשיח המדיני-ביטחוני, שמצטיין רק בפרספקטיבה הרחבה יותר והשגרתית פחות שהוא מציע. לאמיתו של דבר הספר הוא הרבה יותר מזה. הוא מהווה יצירה חתרנית באופן מעמיק, המערערת על מוסכמות אינטלקטואליות עכשוויות. ואף-על-פי שדרור עיצב את ספרו לנוכח בעיה קונקרטית, התוצאה היא תרומה חשובה לכלל המסורת הפוליטית היהודית.

ראי למנהיגים יהודים-ציונים

על מנת להכיר באופיה הרדיקלי של יצירה זו, יש לשים לב גם לצורתה הספרותית. האינדיקציה הראשונה שספר זה אינו ספר רגיל מרומזת בכותרת. פרופ' דרור בוחר בכיטויי החריג 'איגרת', ואף מדגיש את בחירתו בכך שהוא פותח את ההקדמה ואת הפרק הראשון, וכן מסכם את הספר כולו, בצמד המילים "איגרת זו".¹¹ מה בין איגרת לספר? מעל הכול ניכר ייחודה בצורת הדיבור שלה. היא מדברת בגוף שני ופונה לנמען מסוים. האיגרת של פרופ' דרור פונה ישירות למנהיג היהודי-ציוני, הממשי או הפוטנציאלי, עצמו.

- 7 איגרת, עמ' 129.
 8 נאמו של יעלון, 'צה"ל והרוח הישראלית', תכלת, 24 (קיץ התשס"ו / 2006), הוא יוצא מן הכלל בהקשר הזה.
 9 איגרת, עמ' 139.
 10 שם, עמ' 117-118; The Ariel ;118-117, Yehezkel Dror, *Grand Strategic Thinking for Israel*, Center for Policy Research, Policy Paper No. 23, 1998.
 11 איגרת, עמ' 11, 13, 230.

זאת ועוד, על מנת לסייע לקוראן, משבץ דרור לא פחות מ-76 המלצות בתוך הטקסט. ההמלצות, תמציות של דיונים רחבים יותר המקיפים אותן, מובחנות בכך שהן ממוסגרות ומודגשות. למעט ההקדמה, כל פרק מכיל המלצה אחת לפחות.

דרור מסביר את תפקיד ההמלצות כך: "למעשה, ההמלצות יכולות לשמש לך כסולם הערכה איכותי, כאשר אתה שואף לשיפור בכל אחד מהממדים, מעריך מול ראי בהיר את הישגיך, וככל האפשר מקבל הערכות כנות מחברים ומיועצים אישיים ואמינים וחסרי פנייה"¹². דרור מכנה את ההמלצות "ראי". מה כוונתו בכינוי זה?

תשובה לשאלה זו נמצאת בעוד אחד מספריו האחרונים של פרופ' דרור, היכולת למשול (*The Capacity to Govern*).¹³ ספר זה משלים באופן מסוים את האיגרת. הוא מטפל בבעיית ה"משילות" (*governance*) מזווית ראייה אוניברסלית, ואילו האיגרת מטפלת בבעיית ה"משילות" מזווית ראייה ישראלית פרטיקולרית.¹⁴

בהיכולת למשול פרופ' דרור פונה לכל מי שמודאג מיכולת האנושות להתמודד עם העתיד, והוא אינו אופטימי: העידן הנוכחי מתאפיין בטרנספורמציות רדיקליות בדמוגרפיה, במדע ובטכנולוגיה, בתודעה ובתרבות, בתקשורת, בתצורות גאולוגיות וגאואסטרוטגיות, במשטרים ובערכים.¹⁵ מלבד זה אי-אפשר לסמוך על השווקים והחברה האזרחית שינהיגו לקראת העתיד. "באופן נורמטיבי ומציאותי", טוען דרור, "רק הממשל מסוגל".¹⁶ לדידו, "ניתן לסכם את מצב האנושות אל מול הטרנספורמציות הגלובליות בשני משפטים: חברות אינן מוכנות; הממשל אינו כשיר".¹⁷ על מנת להתמודד עם העתיד, "יש לעצב מחדש באופן רדיקלי את הממשל",¹⁸ ושיפור היכולת האינטלקטואליות והמורטיות של המנהיגים יש לו תפקיד מהותי במהפכה רדיקלית זו.¹⁹ "הצורך הדחוף ביותר הוא לשפר את תפקוד המנהיגים",²⁰ מדגיש דרור.

באיגרת דרור מיישם הלכה למעשה את התזה המרכזית של היכולת למשול: הוא מתמקד בשיפור תפקוד המנהיגים בישראל. גם מנהיגים ישראלים במאה ה-21 יתמודדו עם נושאים שהוזכרו בהיכולת למשול, כגון תמורות מהירות,²¹ אי-ודאות ומורכבות הולכת וגוברת²² וגלובליזציה,²³ אם להזכיר רק כמה מהאתגרים העומדים בפני האנושות.²⁴ אולם הם גם יידרשו לטפל בבעיות שאין להן אח ורע בשום משטר

12 שם, עמ' 23.

13 ראו לעיל, הערה 2.

14 עיינו איגרת, עמ' 118, "דרוש לבנות מחדש את היכולת למשול".

15 היכולת למשול, עמ' 1.

16 שם, עמ' 3; רבים מן העוסקים במדעי המדינה יחלקו על טענה זו, שהיא מרכזית לתפיסתו של דרור. אולם הוגים שמרניים פשוט יחרדו מרצונו המפורש של דרור לבנות גוף שלטוני עולמי, מה שהוא מכנה 'הלוויתן הגלובלי'.

17 שם, עמ' 35.

18 שם.

19 שם, עמ' 129.

20 שם, עמ' 130.

21 איגרת, עמ' 151.

22 שם, עמ' 97-100, 135-144, 161, 168, 173.

23 שם, עמ' 76-82, 108, 124.

24 היכולת למשול, עמ' 39.

אחר: "גם במדינות אחרות יש חשיבות רבה למנהיגים, ונפוצה התופעה של מחסור במנהיגים מעולים. אך אין מדינה דמוקרטית אחרת העומדת בפני אפשרויות עתיד כה נוגדות זו את זו כישראל, כולל בנוגע לגבולותיה, למהותה ואולי גם לעצם קיומה לטווח ארוך. לכן הנזק שעלול להגרם לישראל מהיעדר מנהיגות מעולה גדול בהרבה מהנזק שייגרם מהיעדר מנהיגות כזו במרבית המדינות האחרות".²⁵

דרך אפשרית לשיפור מנהיגות שדרור מעלה בהיכולת למשול היא שימוש במודלים נורמטיביים של ממשל. בין המודלים המוצעים לשימוש, כותב דרור, "חשובים מאוד, אף על פי שאינם מספיק מוערכים כיום, הם המודלים הנגזרים מהגות עמוקה במדינאות, כפי שמומחש היטב על ידי חלקים מהז'אנר הקלאסי, 'מראות לנסיכים'".²⁶

מאחר שהקורא הישראלי הטיפוסי אינו מכיר את הסוגה הספרותית הקלאסית הזאת, מן הראוי להסבירה בקצרה.²⁷ 'מראות לנסיכים' היו ספרי עצות למנהיגים, טקסטים נורמטיביים במפגיע, שהטיפו למנהיגים על אודות מהות הצדק ועודדו אותם לחיות ולהנהיג באופן צודק. 'מראות לנסיכים' התבלטו לראשונה כספרי הדרכה מדינאיים במסורת הפרסית הקלאסית, ואחרי שתורגמו לערבית במאות ה-8 וה-9 על-ידי הכליפים העבאסים, תפסו מקום חשוב במיוחד גם במסורת הפוליטית הפרסית-ערבית. 'מראות לנסיכים' נכתבו בהקשרים שונים ובמסורות שונות עד לתקופה המודרנית, והנסיך של מקיאווולי, אף-על-פי שהוא חורג מהמסורת בעמימות המוסרית, הוא הדוגמה המפורסמת ביותר לספרות זו. ה'מראות לנסיכים' נעלמו כאשר פילוסופיה פוליטית פסקה מלדבר בשפה נורמטיבית, ובניסיון לחקות את המדעים הטבעיים היא אימצה טרמינולוגיה נטולת ערכים. הרעיון המאפיין סוגה ספרותית זו הוא פשוט: "חברות תלויות בסופו של דבר באיכויותיהם האינטלקטואליות והמוסריות של מנהיגיהן",²⁸ ולכן המטרה העיקרית היא "להציב בפני נסיכים ציור של הנסיך האידאלי לשם השוואה".²⁹ דרור מסכם בתמציתיות כך: 'מראות לנסיכים' הם "ספרי עצות – מוסריות ו/או ריאלי-פוליטיות – בעבור אלה שמושלים".³⁰ במובן מסוים 'מראות לנסיכים' שייכים לסוגה ספרותית של אוטופיות: כשם שאוטופיות מעמידות את חזון המדינה האידאלי, כך גם ה'ראי לנסיך' מעמיד את חזון המנהיג האידאלי.

ואולם דרור אינו מסתפק בהרהורים. הוא מציע במפורש לכתוב 'ראי לנסיך' בגרסה מודרנית בעבור מנהיגים עכשוויים,³¹ ועתה נקודת החיבור בין שני ספריו ברורה: דרור מבצע באיגרת מה שהוא הציע בהיכולת למשול. הספר איגרת הוא ראי מודרני לנסיך, או ליתר דיוק, ראי מודרני למנהיג יהודי-ציוני; דרור מצייר דיוקן מפורט של המנהיג היהודי-ציוני האידאלי.

25 איגרת, עמ' 22.

26 היכולת למשול, עמ' 80. עיינו גם עמ' 125-126, 96, xv.

27 עיינו: Ira M. Lapidus, *A History of Islamic Societies*, ch. 11, Cambridge 1988; E.I.J. Rosenthal, *Political Thought in Medieval Islam*, Cambridge 1958.

28 *A History of Islamic Societies* (לעיל, הערה 27), עמ' 187.

29 Harvey Mansfield, *Taming the Prince*, New York and London, 1989, p. 26.

30 היכולת למשול, עמ' xv.

31 שם, עמ' 126, xv.

העובדה שחתן פרס ישראל לשנת 2005, פרופסור אמריטוס למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים, ששימש יועץ פוליטי לממשלות בישראל ומחוצה לה, ודמות מפורסמת בעולם הודות לחלקו בעיצוב מדעי מדיניות – העובדה שדווקא הוא החליט להחיות סוגה ספרותית קלסית נשכחת למטרות עכשוויות נותנת משנה תוקף למעשה נועז זה. הטקסט של דרור מהווה פריצת דרך חשובה, והשגתו הייחודית היא בכתיבתו של ה'ראי לנסיך' הראשון, ככל הנראה, במסורת הפוליטית היהודית.³²

המנהיג בחינת מעשה אמנות³³

כפי שהוזכר לעיל, האיגרת מערערת במובלע על מוסכמות אינטלקטואליות עכשוויות. אחת מהמוסכמות המושלות כיום שדרור מערער היא הנטייה להאמין, ללא מחשבה מעמיקה, בעליונותה של מחשבת ההווה על פני מחשבת העבר.

המעלות היחסיות של המורדנים לעומת הקדמונים מהוות נושא מרתק לעיון ולדיון, אך לענייננו חשוב לציין שאמונה עיוורת בעליונותו של ההווה מונעת פתיחות למחשבת העבר. פתיחות למחשבת העבר פירושה היכולת לגשת לעבודות קלסיות מתוך הכרה שטקסטים אלו נוצרו בידי אנשים שהבנתם בעניינים אנושיים שווה לזו שלנו, אם לא עולה עליה. ענווה אינטלקטואלית כזאת היא כמובן תנאי מוקדם ללימוד חופשי אמיתי, ודרור אכן פתוח לחוכמת הקדמונים.³⁴ ענווה אינטלקטואלית זו אפשרה לדרור לאמץ סוגה ספרותית שלדידו של רוב העולם האקדמי היום היא בבחינת 'היסטוריה' – כפי שנהוג לכנות דברים לא-דרלוונטיים.

ואולם אף-על-פי שדרור דוחה את הדעה הקדומה העכשווית נגד מחשבת העבר, הוא אינו נראה מוטרד במיוחד מהשלכות הדחייה. אין דיונים פילוסופיים על אודות ההיסטוריה או מהות הפילוסופיה הפוליטית הקלסית באיגרת או בהיכולת למשול. לאמיתו של דבר, נראה כי דרור אינו מתעניין כלל בפילוסופיה לשמה. השכלתו של דרור כפי שהיא באה לידי ביטוי בהיכולת למשול ובאיגרת מרשימה מאוד, אך עיונו משמש תמיד מטרת מעשיות, כגון שיפור הממשל. בהקשר זה מעניין לשים לב כיצד דרור מגדיר 'הגות' באיגרת: "במושג 'הגות' אני מתכוון לחשיבה מרוכזת ומעמיקה ככל האפשר, והרהורים כמובן של contemplation, בניגוד ל"מדטיציה" לסוגיה ... גם אין הכוונה העיקרית בהגות לשמה ... אלא להגות מכוונת-מעשה".³⁵ דרור ממליץ

32 ייתכן ששמואל הנגיד התכוון שספרו בן משלי ישמש – בחלקו לפחות – 'ראי לנסיך'. בנו של הנגיד אליאסף, במבואו לספר, וגם ר' יהודה אבן תבון ציינו כי בן משלי משמש ספר של עצות מעשיות, כפי שהורה אבן תבון לבנו שמואל, "בני! קבל עליך ... לעיין שעה אחת (בכל יום) בבן משלי" (צוואת ר' יהודה אבן תבון). בן משלי גם כולל פתגמים רבים בנושא המנהיגות, כגון משפט – יסוד מלכות, והמלכות/ עליו ועל גבו כמגדל רב; מגדל אשר יוסד (הוקם על יסוד) – יהי קם (יעמד, יתקיים), אך/ מגדל אשר אין לו יסוד – יחרב (שיר תתיו, מהדורת ירדן).

33 כלשונו של יעקב בורקהארט, תרבות הריניסאנס באיטליה, ירושלים תשי"ז, ספר ראשון: 'המדינה בחינת מעשה אמנות'.

34 עיינו למשל היכולת למשול, עמ' 3, 96, 120, 131; איגרת, עמ' 26, 223.

35 איגרת, עמ' 211.

לקורא "לטפח הגות מכוונת-מעשה כחוט השני של מהותך פנימה".³⁶ במקרה הזה, דרור נראה 'נאה דורש ונאה מקיים'.

אין לנו אלא להסיק כי דרור נאלץ לפרוץ את דרכו בשל הכרח פרקטי טהור. הוא הסתכל סביבו בחיפוש אחר כלים מתאימים למשימתו – שיפור המנהיגות – ואחרי חיפושים רבים מצא, מונח על המדף מתחת לשכבה עבה של אבק, את ה'ראי לנסיך'. כתיבת ראי מודרני למנהיגים יהודים-ציונים אפשרה לדרור לעצב במודע את דמות המנהיג האידאלי שלו, או במילים אחרות, להתייחס למנהיג כאל מעשה אמנות.³⁷

כאשר מכירים כי המסר החשוב ביותר של האיגרת הוא המדיום שלו, אפשר להעריך את התוכניות המעשיות של דרור בפרספקטיבה. ואז אפשר לחלוק על הנחות היסוד שלו,³⁸ לטעון שחסרה למקצת עמדותיו מידה מסוימת של בהירות,³⁹ לבקר את החוכמה הפוליטית של עמדות אלו,⁴⁰ לטעון כי הוא אינו מצליח לדבר אל הנפש של מנהיג פוטנציאלי אמיתי,⁴¹ או למתוח ביקורת על מרכיבים מסוימים של הסגנון הספרותי שלו.⁴² בכל מקרה, פריצת הדרך היסודית של דרור מאפילה על כל הביקורות מן

36 שם; עיינו גם יחזקאל דרור, חידוש הציונות, ירושלים תשנ"ז, עמ' 77.

37 איגרת, עמ' 219; היכולת למשול, עמ' 8.

38 לעיל, הערה 16.

39 בחלק הראשון דרור כותב שעל מנהיג יהודי-ציוני לארוג את העתיד לאור ערכים מסוימים. הצורך להבהיר את הערכים מוביל לחלק השני, שבו טוען דרור כי המנהיג אמור להיות מודרך על-ידי מצפן יהודי-ציוני וגם להישאר פתוח לערכים אוניברסליים. עוד הוא טוען כי היהודי בישראל אמור לראות את עצמו בראש ובראשונה כבן-אדם, אחר כך כיהודי, ורק אחר כך כישraelי. נראה שדרור משווה בין ההיבטים הישראליים והדמוקרטיים של זהות המנהיג. דרור מוסיף שעל המנהיג היהודי-ציוני להגשים ערכים יהודיים-ציוניים במובן הפלורליסטי. הוא אינו מבחיר את משמעות 'המובן הפלורליסטי'. עיינו עמ' 35, 38. הקורא הביקורתי חייב להודות כי דיונו של דרור על אודות היחס בין ערכים יהודיים-ציוניים וזהות יהודית-ציונית ובין ערכים אוניברסליים וזהות אוניברסלית – חסר בהירות בסיסית.

40 מאלף להשוות בין החלוקה שמחלק דרור את החברה הישראלית באיגרת ובין חלוקתו של אורי רם בהגלובליזציה של ישראל. וכך כותב דרור: "האגרת מופנית אליך אישית, כמנהיג ושואף-למנהיגות יהודית-ציונית ... הנחת היסוד של אגרת זו היא שאתה דבק בערכים יהודיים-ציוניים בנוסח זה או אחר ... אתה באמת 'פוסט-ציוני' ו'כנעני', ורואה בישראל בעיקר 'מדינת כל אזרחיה' ... אין אגרת זו מיועדת לך, ואל תטריח עצמך לקרוא אותה" (עמ' 13; עיינו גם עמ' 196). לדידו של דרור יש שתיים: המחנה היהודי והמחנה הפוסט-ציוני. אולם מבחינתו של רם יש שלושה: "הציונות מנסה ליישב את הסתירות באמצעות נוסחאות עמומות של 'גם וגם' ... גם יהודיות וגם דמוקרטיה ... המגמות החדשות החלופיות, לעומת זאת, מבקשות לפרק את הסתירות ... הניאור-ציונות שואפת לחדד את ההגדרה של ישראל כמדינה יהודית, אף אם הדבר מחייב ויתור על עקרונות דמוקרטיים ואזרחיים, ואילו הפוסט-ציונות מבקשת לחדד את ההגדרה של ישראל כמדינה דמוקרטית, אף אם הדבר מחייב ויתור על זהותה האתנית של המדינה" (אורי רם, הגלובליזציה של ישראל, תל-אביב 2005, עמ' 165). באיגרת דרור אינו מזכיר מחנה 'נאו-ציוני'. הדיון שלו בערכים יהודיים-ציוניים בהחלט "עמום", ועל-פי תחום התעניינותו, דהיינו האופק הפוליטי-מעשי, השאלה הנשאלת היא כיצד אפשר לתרגם נוסחה עמומה כזאת לאמונה לוחמת. בלי תרגום פרקטי כזה, הנוסחה היהודית-הציונית עלולה להישאר, בהשוואה ללהט הקצוות שמתאר רם, פושרת ובינונית וללא יכולת לעורר לעשייה ציבורית. דוגמה לאפשרות עיבודה של בינוניות לכדי אמונה לוחמת נמצאת בספר החסידות הנודע ספר התניא לרבי שניאור זלמן מלאדי (חב"ד, ראשי תיבות 'חיילי בית דוד'). עיינו מבואו של הרב אבן-ישראל (שטיינלץ), ביאור תניא, ירושלים תשנ"ז, עמ' 14-15.

41 עיינו עמ' 25, 210. הקורא הביקורתי ימצא דיון מרתק בנושא הרצון להכרה אצל מנהיגים בספרו של ליאו שטראוס, *On Tyranny*, New York 1991.

42 דרור מדגים את רעיונותיו במעט דוגמאות מן ההיסטוריה. אולם דוגמאות מן ההיסטוריה מסוגלות לשמש שהאה פסיכולוגית ואף כגורם מדרבן בעבור מנהיגים המבקשים לעצב את חייהם לאור חיי

הסוג הזה. סביר להניח שלמנהיגים לשעבר ולהוגים מצטיינים יש חוכמה פוליטית שתוכל להועיל רבות. מנהיגים רק ירוויחו מטקסטים המציגים לפנייהם ציור של מנהיג אידאלי בהתמודדותו עם אתגרי ההנהגה, במקום לחלץ שברירי מידע פוליטי מעשי מאוטוביוגרפיות, מזיכרונות, ממכתבים, מספרי היסטוריה ביקורתיים, מניתוחים פוליטיים וכדומה. לאחר שדרור כתב את ה'ראי לנסיך' הראשון במסורת הפוליטית היהודית, יש לקוות שהוא לא יהיה גם האחרון.

העסקן הפוליטי כאדם פרה־היסטורי

לנוכח בעיות הכאן ועכשיו, השורה התחתונה היא שתהיה ההתייחסות לעמדותיו הפרטיקולריות של דרור אשר תהיה, מצבנו הנוכחי ישתפר לאין־ערוך אם אפילו רק מקצת הצעותיו בקשר לחשיבה אסטרטגית יאומצו על־ידי מנהיגים. בניית אסטרטגיה מחייבת חשיבה מופשטת, ו'מנהיגים' רבים כיום אינם מסוגלים לחשוב באופן מופשט.⁴³

דרור מתאר את המצב הנוכחי כך: "התחום הנקרא 'פסיכולוגיה אבולוציונית' עוסק בהסבר תכונות שכליות ורגשיות של בני אדם כתכונות העונות על צורכי קיום בתנאי האנושות בתקופותיה הפרה־היסטוריות. התמצאות בג'ונגל, למשל, מחייבת היכרות טובה מאוד עם כל החי והצומח בה, ידע ששבטים החיים בכידוד מהתרבות המודרנית מצטיינים בו גם בימינו. אך מדובר בהיכרות 'מעשית' הממוקדת בתופעות ובהתנהגות ולא במאפיינים נסתרים (פרט לאמונה מאגית) ובדינמיקה עמוקה. הדבר דומה למנהיג־עסקן המתמצא היטב בסביבותיו וגם יודע להתמודד עמן בהצלחה, אך החסר הבנה לעומק. אך מה שאפשר לכנות 'ידע ישיר' ו'ידע יום־יומי' כזה אינו בסיס להתמודדות עם סביבות שאינן מוכרות היטב מניסיון אישי, ובוודאי לא לאריגת העתיד".⁴⁴

פרופ' דרור, נאמן לדרכה של המסורת היהודית הפילוסופית, יצר מטפורה ומסר גם את פירושה. לפי המטפורה, האדם הפרה־היסטורי מוכרח להתמודד עם חיי הג'ונגל. הוא מצליח בכך הודות לפיתוח ידע מעשי על סביבתו המיידית. אולם הבנתו חסרת עומק מפני שההיבטים הנסתרים והדינמיים של המציאות אינם רלוונטיים לחיי היומיום שלו.

לפי פירוש המטפורה, העולם הפוליטי הוא הג'ונגל, והעסקן־מנהיג הוא האדם הפרה־היסטורי. גם הוא מצליח במעשיו הודות לפיתוח ידע מעשי על סביבתו המיידית, גם הוא חסר עומק, וגם מבחינתו ההיבטים הנסתרים והדינמיים של המציאות אינם רלוונטיים לעולמו.

לולא זה היה עצוב, זה היה יכול להיות מצחיק.

גיבוריהם. פלוטרך בחייהם של גדולי יוון ורומי, למשל, ציין את השפעת דמותו של אכיליוס על אלכסנדר, ואת השפעת דמותו של אלכסנדר על קיסר.

43 שם, עמ' 69.

44 שם, עמ' 148.